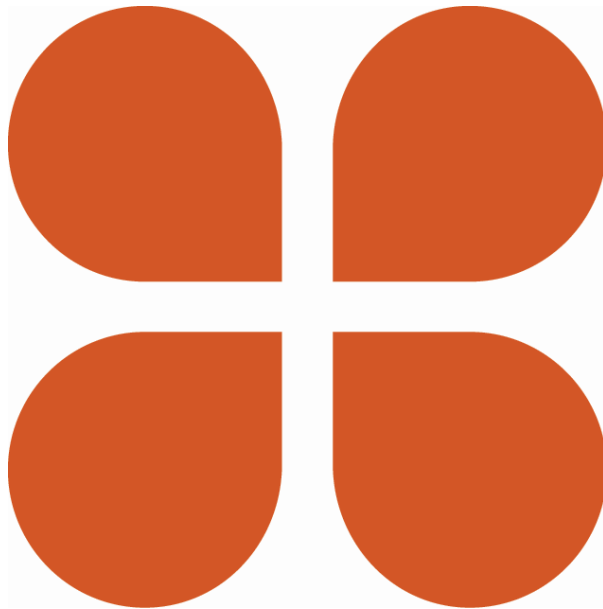

Runrapport från Riksantikvarieämbetet

Korrigerering av läsningen på runstenen ÖI 56 från Källa ödekyrka, Öland

Riksantikvarieämbetet 2013

Box 1114

621 22 Visby

www.raa.se

riksant@raa.se

Datum 2013-11-28
Dnr 3.5.1-03803-2013
Avdelning
Förvaltningsavdelningen
Enhet Kulturvårdsstöd
Författare Magnus Källström

Korrigering av läsningen på runstenen ÖI 56 från Källa ödekyrka, Öland

Jag har den 28 juni 2012 tillsammans med prof. Henrik Williams, Uppsala, granskat de två fragment av runstenen ÖI 56 från Källa ödekyrka, som förvaras i Kalmar läns museum. Anledningen till undersökningen var motsägelser mellan läsningen i Ölands runinskrifter (1900–06) och en läsning som förekommer i en rapport av Sven B. F. Jansson från 1943 (ATA dnr 4706/43).

Runstenen ÖI 56 avbildades redan 1600-talet och var då närmast fullständig, även om delar av inskriften redan då var förstörd. I dag återstår tre större fragment av denna sten, varav två sedan länge finns på museet i Kalmar. Det tredje, som återfanns 1960, förvaras i Källa ödekyrka på Öland. Fragmenten i Kalmar läns museum har numera inv. nr KLM 45211:1–2.¹

Av fragmenten är det ena (A) sedan länge uppmålat med röd färg, medan det andra (B) är saknar uppmålning. Jansson meddelar från sitt besök 1943 följande läsning:

A: ...ftir × þorbiarn

B: esbiarn × a ... biarn × resti ... oþan

Läsningen, som helt saknar kommentarer, skiljer sig från Ölands runinskrifter på ett par punkter. Dels läser Jansson **resti**, där man tidigare sett runorna **let[u]**, dels saknas den inledande **k**-runan i ordet **köþan**, som enligt Brate skall vara bevarad på stenen. Janssons nyläsning finns noterad i Runverkets fältex. C och är också införd i Samnordisk runtextdatabas.

Vid undersökningen 2012 kunde vi konstatera att uppmålningen av fragment A (fig. 1) är felaktig på flera punkter och att den förmodligen har gjorts av en icke-runolog. En del naturliga ojämnheter i stenytan är nämligen målade (bl.a. har runa 2¹ s fått formen av ett skadat **þ r!**), medan vissa tydligt ristade linjer har lämnats utan ifyllning, t.ex. flera detaljer i rundjurets huvud. Det är denna felaktiga uppmålning som har föranlett Jansson att läsa **resti** på fragmentet. Vår granskning visade att den äldre läsningen är den korrekta. Den första runan i ordet har en tydlig bistav till **I**, vilken till skillnad mot bistaven i inskriftens **r**-runor utgår ett

¹ KLM 45211:1 är märkt med I A214 i rött, som enligt Birgit Körge, Kalmar läns museum, hänvisar till en äldre katalog benämnd Horns katalog. Det andra fragmentet är enligt henne inte upptaget i denna katalog.

stycke nedanför huvudstavens topp. Under denna bistav finns en del ojämnheter i stenytan, som är felaktigt målade som bistaven till r. 1 cm till höger om den tydligt stungna e-runan, som följer därpå, finns 2 cm lång lodrät fördjupning, som påminner om en s-runa av kortkvisttyp (¹) och som också är imålad. Fördjupningen kan vid första påseende verka ristad, men är av allt att döma naturlig och fortsätter dessutom ett stycke ovanför runslingan (se fig. 1). Mellan den därpå följande t-runan och brottkanten finns inga som helst spår av ristning. Den avslutande i-runan hos Jansson måste alltså ha kommit in av misstag. Det råder alltså ingen tvekan om att det står **let...** på stenen. Samtidigt måste det påpekas att Janssons rapport är mycket summarisk, vilket tyder på att den är gjord i hast.

Fig. 1. Det felaktigt uppmålade fragment A av runstenen ÖI 56 Källa ödekyrka. Foto Magnus Källström 2012.

Beträffande den inledande runan i ordet **kopan** (runa 71 i läsningen i Ölands runinskrifter) skriver Brate (a.a. s. 123) att den »är alldeles bibehållen, stafven fullt klar, men kännestreckt skrofligt». Han räknar med att denna **k**-runa kan iakttas efter den punkt, där rundjuret biter över slingan, men av äldre avbildningar (se pl. XXXII i Ölands runinskrifter) framgår att runan har stått i slingan *före* huvudet. Visserligen finns på den plats där Brate läst **k** en 2 cm lång huggen linje som sträcker sig ned från den övre ramlinjen. Detta är dock ingen runa utan en

fortsättning av rundjurets underläpp, som av misstag har huggits en bit över runslingan. I detta fall ger alltså Janssons rapport den korrekta läsningen.

Inskriften på Öl 56 kan i sin helhet återges på följande sätt (med det inom [] supplerat efter Rhezelius och B 1077):

esbiarn × auk × roþbiarn × let[u × reta × ... × uef--a-- × fa... koþan × auk × e]ftir
 × þorbiarn [× broþur · sin · k]oþan | [auk × kuþlauk eftir]

*Æsbiorn ok Hröðbiorn létu rétta ..., fa[ður sinn] gōðan, ok æftir Þorbiorn,
 brōður sinn gōðan, ok Guðlaug æftir.*

»Åsbjörn och Rodbjörn lät uppresa ..., sin gode fader, och efter Torbjörn, sin gode broder, och Gudlög efter (honom).»

Fig. 2. De två fragmenten på Kalmar läns museum. Det infällda fragmentet finns kvar i Källa ödekyrka. Foto Magnus Källström 2012 resp. Bengt A. Lundberg 1988 (Kulturmiljöbild).

Den döde namn har tydligen varit svårläst redan på 1600-talet och B 1099 har en mycket avvikande läsning (närmast × **snkiiai** ×). Namnet är knappast möjligt att tolka. Förslaget »Vigbjörn», som finns i Ölands runinskrifter, behöver inte alls vara riktigt.

De tre nu bevarade fragmenten har uppenbarligen direkt passning till varandra (se fig. 2) och det är därför ganska olyckligt att de i dag förvaras på två olika platser.

Stockholm 2013-11-28

Magnus Källström
docent, post-doc. inom runforskningsområdet

Kopia till:

Birgit Körge, Kalmar läns museum
Henrik Williams, Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet